

מבט על, גיליון 282, 18 בספטמבר 2011

"האביב הערבי" והמדיניות הרוסית במזרח התיכון

צבי מגן

התפתחות חדשה, המבשרת אולי תפנית במדיניות רוסיה במזרח התיכון ניכרת לאחרונה בהתבטאויות, הנראות כמתואמות, של בכירים רוסיים (מומחים מובילים לענייני המזרח התיכון, פוליטיקאים ואף נשיא רוסיה עצמו, שכינה בתקשורת את האופוזיציה במזרח התיכון כמונעת על ידי טרוריסטים) שהושמעו בפורומים חשובים ובתקשורת. דבריהם כוללים הכרזות בגנותו של הגל המהפכני הפוקד את המזרח התיכון, המוצג כשלילי מיסודו והנושא עימו השלכות מסוכנות ליציבות האזורית והגלובלית. לטענתם, "האביב הערבי" הופך בהדרגה ל"קיץ אסלאמי", באמצעות סלילת הדרך לעלייתם לשלטון של כוחות מקרב המחנה האסלאמי הרדיקלי, תהליך המוצג כקורס עור וגידים וההוא בלתי הפיך ביסודו.

להבנתם, את המהפכות הבלתי חזויות הללו התניעו בני הדור הצעיר על רקע חברתי-כלכלי ועל רקע דרישות לחופש פוליטי, אולם אין בכוחם להחזיק בהישגי המהפכה. השלטון ייתפס, כך סבורים הדוברים, על ידי מערכות מאורגנות, שהצטרפו לאופוזיציה הניצבת כנגד המשטרים הקיימים, וביניהם גורמים אסלאמיים רבים. אלה כבר נערכים לניצול המצב שנוצר וצפויים להגיע עד מהרה לעמדות משפיעות במדינות הנדונות. להבנתם של הדוברים הרוסיים, אין במדינות המזרח התיכון, המאופיינות בחברות מסורתיות באופיין, סיכוי לניצחון הדמוקרטיה. המשטרים העתידיים, הצפויים לקום ולהתבסס, יהיו אנטי דמוקרטיים ואסלאמיים באופיים. בתוך כך חוזים הדוברים שחורות לרוב המדינות באזור במסגרת התהליך שכרגע – לדעתם – לא ניתן לעצירה. בין היתר מושמעת ערגה למשטרים הקודמים, אומנם מושחתים ואוטוריטאריים, אולם יציבים ואנטי-אסלאמיים. הדגם השלטוני העתידי, הצפוי להתבסס יהיה, לדעתם של פרשנים מסוימים, במקרה הטוב – הדגם הטורקי ובמקרה החמור – הדגם האיראני.

לתמונה המתוארת תהיינה, אליבא הדוברים הרוסיים, השלכות עגומות על הסדר האזורי ואף על זה הגלובלי. בין היתר, צפוי המצב להיות מושפע בעקבות השינויים השליליים המתחוללים בטורקיה. זו הוצגה כחותרת לשיקום "האימפריה העות'מאנית" וכמי שלא ניתן להניאה משאיפתה זו. לכך מתווספת תכנית הגרעין האיראנית, שאף היא כבר לא ניתנת לעצירה וצפויה להיות מושלמת בתוך שנתיים-שלוש. לעובדה זו השלכות קשות על היציבות הבינלאומית, בפרט לאור העובדה שמדינות נוספות באזור תפעלנה אף הן להתחמשות גרעינית. כתוצאה מכך צפויה קריסת מערכת בקרת הנשק הבינלאומית, על כל השלכותיה. במציאות כזאת, הכוחות האסלאמיים הצפויים להגיע לשלטון לא יהיו פרטנר לדיאלוג עם המערכת הבינלאומית אלא ישאפו לממש את יעדיהם הגיאופוליטיים.

המערכת הבינלאומית מוצגת בהקשר זה כבלתי יעילה ולמעשה חסרת אונים. הארגונים הבינלאומיים, כמו האו"ם ונאט"ו כשלו בטיפול בסכנה המתהווה והולכים ומאבדים מחשיבותם. ארצות הברית מוצגת כהולכת ומאבדת מהשפעתה הן במזרח התיכון הן במערכת הבינלאומית בכללותה. אירופה מדרדרת אף היא ונתונה למתקפה אסלאמית, שבמוקדם או במאוחר תשתלט עליה מבפנים. הגוש המערבי מצוי בנסיגה הן במזרח התיכון והן בעולם כולו ובמצב המתהווה צפוי האסלאם לגבור על המערב. אי לכך ברורים החשש הכן של רוסיה מהידרדרות היציבות האזורית, כמו גם הדאגה לאבדן מאחזיה במזרח התיכון, מצב המעמיד בפניה הכרח לנקוט צעדים לשימור הישגיה.

התסריט הרוסי האפוקליפטי המובא לעיל הינו חדש ומפתיע שהרי עד לאחרונה הופיעה רוסיה כידידה וכמגנה של מדינות המזרח התיכון, לרבות אלו בעלות משטרים אסלאמיים, כמו גם של הארגונים הרדיקלים למיניהם ("ציר הרשע" למשל). הרוסים גילו אהדה ברורה למשטרים הקורסים במזרח התיכון. בכלל זה הם פעלו נמרצות לשימור המצב הקיים, אגב חיכוך קשה עם

המערב לבלימת מעורבותו בלוב ובסוריה. זאת בנוסף ליחסיה החיוביים עם טורקיה, יחסיה המיוחדים עם איראן, יחסיה החמים עם הפלסטינים, לרבות עם חמאס, והתמיכה בעמדתם באו"ם.

מאידך גיסא, כבר מראשית התהליך המהפכני במזרח התיכון, פעלה רוסיה, במקביל, בדרכה האמביוולנטית, לביסוס שיתוף הפעולה עם המשטרים החדשים ועם האופוזיציה למשטרים הקיימים, תוך הכשרת יחסים עם המשטרים העתידיים לקום באזור (למשל, לצד תמיכה גורפת במשטר של אסד בסוריה, מארחת מוסקבה את משלחת האופוזיציה הסורית).

אף כי אין לבטל אפשרות, שהערכת המצב הפסימית המופצת לאחרונה משקפת נאמנה את הלכי הרוח בצמרת הרוסית, מן הראוי לבחון בקפידה את מידת היותם של הדברים המוצגים כתכנית מדיניות מגובשת. בהקשר זה כדאי לציין, שנראה כי ברוסיה אכן אין אחדות דעים לגבי שאלת בחירת המדיניות ביחס למזרח התיכון. ראוי לציין את הוויכוח מלפני כמה חודשים, שגלש גם לכלי התקשורת, בין נשיאה של רוסיה, מדבדב, לבין ראש ממשלתה, פוטין (תופעה חריגה כשלעצמה), סביב שאלת הסנקציות על לוב. מקרה זה אכן מלמד אודות קיום הבדלי גישות באשר לתפיסת מדיניות החוץ הרוסית. לכן, אפשרי שהתמונה המובאת לעיל, גם היא משמשת ביטוי למחלוקת בממסד הרוסי ואיננה פרי הערכה לאומית ומסקנות אופרטיביות מחייבות, ושותפים לה רק חלק מגורמי הממסד או גורמים בעלי עניין פוליטי.

אפשרי גם הסבר שונה, לפיו אין להתעלם גם מהאפשרות, שאנו עדים להתהוותה של מציאות חדשה, כאשר התמונה העגומה המתוארת על ידי הדוברים הרוסים משקפת הערכת אמת, תוך הבעת דאגה להיפגעותם של האינטרסים הרוסיים באזור. מתמונת המצב המוצגת עולה השאלה: האומנם במציאות המורכבת המתהווה במזרח התיכון רוסיה ממעיטה בהערכת סיכוייה להיבנות מחדש כמעצמה משפיעה באזור?

נראה, שההפך הוא הנכון. במקום המאחזים שרוסיה מאבדת במזרח התיכון, היא פועלת, למעשה, לגיבוש מחנה תומכים חדש. הדרך לכך עוברת בנתיב האנטי מערבי וכל טיעוניה החדשים של רוסיה שהוצגו לעיל, אינם אלא קריאת תיגר על המערב. בהציגם תסריט אפוקליפטי על המתהווה במזרח התיכון, מוצג המערב כמי שכשל בבלימת האיום האסלאמי, בשל במדיניותו האזורית הלקויה וכמי שממילא מצוי בתהליך התקפלות בזירה הבינלאומית. לכן, עתה הגיעה העת לאפשר ל"מבוגר אחראי", קרי רוסיה, לטפל בענייני ייצוב המצב באזור.